

Ordets mening

– Fackspråkets roll och förändring i
människobehandlande organisationer

Karl Eriksson

Socialhögskolan, Lunds universitet

VT-11

Handledare: Stig Linde

Abstract

Author: Karl Eriksson

Title: Ordets mening : fackspråkets roll och förändring i människobehandlande organisationer

Supervisor: Stig Linde

Category appellation for vulnerable groups in society seems to be afflicted more often by language change in contrast to changes in the general language. Especially this is the case with terms for persons who have mental and/or physical disabilities. This bachelor essay is about the innovations and alternations to the technical language used in human service organization, and the importance of this continued linguistic modernization.

Two public human service organizations have been subjects for this study. Documentation and publications from these organizations regarding the client group have been compared over time. The findings have been examined and analyzed both with institutional theory, containing discourses regarding *legitimacy* and *isomorphism*, in addition to ideas about knowledge and knowledge development.

The results of the study shows that the change in organizational technical language is due to national and international sociopolitical resolutions, in the form of guidelines and jurisdiction, but also to change in attitudinal trends towards the client group in general society which normatively influence upon organizations. The study also concludes that knowledge is an important part in the legitimacy of activities in human service organizations.

The need for categorization and language change is unavoidable when it comes to the bureaucratic and administrative tendencies of organizations, but it is important that we are aware of the technical language as a mean of describing social problems, not solving them.

Keywords: language, words, terms, human service organization, legitimacy, categorization, disability

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	s. 3
1. 1. Språk i förändring.....	s. 3
1. 2. Frågeställningar	s. 6
2. Forskningsläge och teoretisk ansats	s. 7
3. Metod.....	s. 10
3. 1. Textanalys – tillvägagångssätt och tillförlitlighet.....	s. 10
3. 2. Källmaterialet	s. 11
3. 3. Att studera dokument – förtjänster och begränsningar	s. 13
3. 4. Analysens gång	s. 15
3. 5. Etiska överväganden	s. 15
4. Analys.....	s. 17
4. 1. Språkets mönster och natur	s. 17
4. 2. Mål och visioner i planerna.....	s. 21
4. 3. Kunskap och legitimitet	s. 26
5. Diskussion	s. 34
5. 1. Studiens slutsatser i korthet.....	s. 34
5. 2. Vart vi är på väg.....	s. 35
6. Litteratur- och källförteckning.....	s. 38

1. Inledning

1. 1. Språk i förändring

När vi i vårt dagliga språkbruk använder ordet *idiot* vill vi med det ofta understryka någons inkompetens. Ibland faller det ur munnen i ett tyst muttrande, ibland kanske det yppas i ett skrikande tonläge. Vissa av oss kryddar säkert på med någon okristlig svordom också. För inte allt för länge sedan hade ordet *idiot* ett helt annat användningsområde. Ordets definition då, och vad det refererade till, är med all säkerhet skälet till varför det används som det gör idag. I SAOL (Svenska Akademiens Ordlista) står det att finna att *idiot* eller *idioti* är en "... föråldrad term för svår grad av efterblivenhet..." (Svenska Akademin, 2011). Ordet användes inom psykiatrisk verksamhet från början av 1700-talet ända in på 1960-talet. Nu är det ett fult ord, då var det under en lång tid ett professionellt samlingsbegrepp för människor med någon form av psykisk problematik som till exempel människor med Downs syndrom eller schizofreni. Någonstans på vägen blev *idiot* ett fult ord och det togs bort ifrån ett professionellt sammanhang i egenskap av fackterm.

Vårt språk är föränderligt, det är inget konstigt med det. Det svenska språket med sina ord och sin grammatik är i ständig förändring. Slang och jargong kan växa sig fast hos en grupp av människor, t.ex. inom en avgränsad ungdomskultur, för att senare ersättas av ny slang när nästa generation växer upp och tar plats. Alltihop till vuxenvärldens förtret och rädsla för att det "rena", "korrekta" eller "äkta" språket skall gå förlorat. Vårt språk är som en spegel som på ett målande sätt får representera nuets ideal och värderingar hos enskilda grupperingar i samhället. Trender kommer och går och språkets nya skepnader blir kvitton på dessa förändringar. Vi talar dock inte bara i termer av språkförändringar – negativa som positiva. Språkutveckling, d.v.s. språk som anses bli bättre och inte bara annorlunda än det föregående, är något som allt oftare lyfts fram som viktigt (Börjesson & Palmblad, 2008). Vi kan då också resonera kring kunskapande i förhållande till språk och kommunikation.

Vissa områden av språket verkar emellertid bli granskade och reviderade mer utförligt och oftare än andra områden. Förändringen sker medvetet och är högst påtaglig (Alvesson, 2006). När det gäller yrkestitlar har nog flera av oss märkt hur *städare* blivit *lokalvårdare*. Detta trots att städare antagligen utför exakt samma sysslor, nu som då. Vi lagar däremot fortfarande vår mat i *ugn* och använder *spik* när vi skall hamra. Vissa ord byts ut ofta, andra mer sällan och till synes aldrig. Kan det vara så att vissa ord är mer känsliga, speciellt när de har att göra med människor?

Om vi lämnar yrkestitlar och artiklar och istället tittar på socialt arbete som forsknings- och arbetsområde har säkert många uppmärksammat hur begreppet *handikapp* har ersatts av *funktionshinder*, som i sin tur ersatts av *funktionsnedsättning*. Begrepp som *personal*, *behandling* och *insats* är också begrepp som används inom socialt arbete, men dessa verkar leva ett stabilare liv. Det verkar vara som så att begrepp och termer för vissa företeelser byts ut oftare än för andra, även om de gamla och etablerade begreppen ofta kan leva kvar (ibland i andra former) och sällan glömmas bort helt förrän en lång tid har passerat. Det verkar råda en slags moralisk spänning i språket på flera områden, speciellt när det kommer till svaga och utsatta grupper i samhället; målgrupper som av en eller annan anledning måste omhuldas (Börjesson & Palmblad, 2008). Kan detta ha att göra med att svaga och utsatta grupper benämningar lätt blir ”fula” och nersmutsade, som mitt inledande exempel med ordet *idiot*? Att språk och ord får en negativ prägel på grund av det som de syftar till?

Människor med någon form av psykisk och eventuellt också fysisk problematik verkar befinna sig i den absoluta brännpunkten för språklig utveckling, förändring och förnyelse. Det är fortfarande okej att säga *missbrukare* och vi säger fortfarande *fattiga*¹. Dessa begrepp syftar också till svaga och utsatta grupper i samhället men begreppet *handikappad* som jag nämnde ovan är ett begrepp som har gjort en annan resa i språket än begreppet *missbrukare*.

Det är som om ord för människor med psykisk problematik ständigt behöver ersättas med nya begrepp, och detta oftare än begrepp för annan problematik och andra grupper. Kan det vara för att de gamla begreppens fortlevnad skulle innebära en risk för kränkningar och stigmatisering av gruppen i fråga, i större utsträckning än de begrepp som syftar till andra problemgrupper? Kan det också ha och göra med ansvar? Man kan resonera om att en människa med Downs syndrom rimligtvis inte kan ses som ansvarig för sin egen problematik medan en människa som missbrukar heroin i viss mån får skylla sig själv. Människor som föds med psykiska och fysiska problem och som inte förvärvar dem under sin levnadstid kan vara en grupp som omfattas av samhällets starka plikt att hjälpa till. Hit hör samhällsmoral och ett slags kollektivt samvete. ”Normala människor” har också heller ingen reell uppfattning om hur det är att ha t.ex. Aspergers syndrom. Kan det också vara svårigheten att förstå det som är okänt för oss som gör gruppen till ett något extra känsligt i samhällets och allmänhetens ögon? Detta intressanta sidospår och motivering av uppsatsens fokus tänker jag nu lämna bakom mig. Problematikeringen landar till slut i vad som anses vara acceptabelt och

---

¹ Det är vid sidan om detta värt att nämna att begreppet *fattig*, trots sin långa historia, var tabu under 1980- och 1990-talet. Ordet har emellertid på senare år kommit att åter användas bland förespråkare för denna brukargrupp.

korrekt i språket för stunden; vad som är rätt och fel, elakt och gott – språk i förhållande till normer och värderingar.

Jag har valt att koncentrera denna studie kring just gruppen människor med psykisk och/eller fysisk problematik. Det är kring denna grupp som jag innan studien uppmärksammat störst språklig förändring och detta är också en grupp som jag arbetat med i praktiskt arbete tidigare. Studien centreras kring språk rörande denna grupp och främst till tre begrepp som jag även nämnt ovan: *handikapp/de*, *funktionshind/er/hindrade* och *funktionsneds/ättning/satt*. *Handikapp* är ett begrepp som verkar vara på väg bort ifrån det korrekta eller i varje fall rekommenderade språket inom människobehandlande organisationer. *Funktionshinder* har på senare tid fått en annan betydelse, innebörd och ett annat användningsområde. Du kan inte längre som person vara *funktionshindrad*. Det är miljön kring dig som utgör hindret och inte de personliga (bristande eller nedsatta) förmågorna. *Funktionsnedsättning* har blivit det vedertagna begreppet för att beskriva en brukares mentala och/eller fysiska problematik.

Hur sker den här förändringen och varför? Vilket behov finns för dessa språkliga förändringar? Språket verkar vara en viktig del inom människobehandlande organisationer och det är med organisatoriskt perspektiv i fokus som jag utför denna studie. Vad fyller språket och termer för funktion inom människobehandlande organisationen? Lunds kommuns handikapplaner från 1980- och 2010-talet kommer att vara underlag för granskningen av de tre begreppens användning.

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regering och riksdag att förvalta fackspråket i vård och omsorg. Ledamöter från Socialstyrelsen och sakkunniga på lingvistikområdet sitter i ett terminologiråd där granskning av det rörda fackspråket står högst upp på agendan. (Socialstyrelsen, 2011). Uppdraget är att bringa ordning i det. Finns det mer än praktiska och strukturella behov för detta? Kan vi tala om symboler och organisationers strävan efter legitimitet från andra organisationer och samhället i sin helhet?

Syfte

Syftet med denna kandidatuppsats är att undersöka fackspråkliga förändringar och fackspråkets roll inom människobehandlande organisationer, vars arbete rör den ovan nämnda brukargruppen, utifrån ett nyinstitutionellt organisationsperspektiv.

1. 2. Frågeställningar²

1. Går det att påvisa betydelskillnader i de valda begreppen och deras användning i kommunala planer för brukargruppen över tid?
2. Uppträder skillnader mellan hur mål och insatser beskrivs respektive hur målgruppen för insatserna benämns i planerna?
3. Hur kan språkförändring förklaras utifrån ett symboliskt organisationsperspektiv respektive forskning kring kunskap?

---

² Ordningen av frågeställningarna motiveras i vilken ordning de besvaras i studien.

2. Forskningsläge och teoretisk ansats

Eftersom jag har valt att på ett intimt sätt väva in tidigare forskning och teorier i uppsatsens analys följer här endast en överblick av dessa. Forskning och teorier beskrivs alltså utförligare i uppsatsens senare avsnitt.

Tema organisation och samhälle

Organisationsteori har under många år dominerats av ett fokus på organisationer i form av företag. Det är just den ekonomiska marknadens aktörer – firmor, bolag och affärsverksamheter – som dominerar vetenskapliga böcker och artiklars innehåll. Det finns mindre forskning om just offentliga människobehandlande organisationer i kontrast till de privata organisationerna och hur de skiljer sig från organisationer som i huvudsak sysslar med produkter och tjänster och syftet att sälja dessa. Statligt och kommunalt socialt arbete har aldrig handlat om att tjäna pengar, snarare *spara* pengar genom kontrollerade samhällsinsatser. De betydande och klassiska studierna i nyinstitutionell teori är bedrivna med företag som forskningsobjekt. Med detta i åtanke närmar jag mig litteraturen med viss distans och betänksamhet, då även forskning kring offentliga och människobehandlande organisationer ofta refererar till forskning gjord på icke-offentliga och/eller icke-människobehandlande organisationer.

Organisationen ses, enligt det symboliska organisationsperspektivet, inte som ett strukturellt maskineri utan snarare som ett levande väsen. Detta menar Lee G. Bolman & Terrence E. Deal (2005) i sin kunskapsöversikt *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Det är just de anställda, cheferna, de inhyrda konsulterna och kunderna/brukarna som definierar organisationen och på så sätt gör den levande. Dessa människor som alla skall sträva åt samma mål, bildar tillsammans sociala konstruktioner, nät av normer och oskrivna regler (a.a.). Organisationens kultur och hur den fungerar och förändras förklaras genom mänskligt beteende. *Ritualer, myter, ceremonier* och *symboler* är viktiga redskap för att organisationen skall fungera (a.a.). Protokoll, direktiv och riktlinjer är bara rekvisita i en teater på scen. Det ”verkliga arbetet” sker bakom kulisserna.

John W. Meyer och Brian Rowan (1977) är viktiga förgrundsgestalter till vad som idag kallas nyinstitutionell teori under det symboliska organisationsperspektivet (Bolman & Deal, 2005). I studien *Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony*

resonerar Meyer och Rowan om samhällets påverkan på organisationer och hur organisationerna hanterar denna påverkan genom att förändra sina formella strukturer. *The Iron Cage Revisited : Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields* är en klassisk sociologisk studie skriven av Paul J. DiMaggio och Walter W. Powell (1983). DiMaggio och Powell vidareutvecklar i denna studie Meyers och Rowans teori om organisatorisk påverkan. *Isomorfism* betyder avbildning och i artikeln definierar författarna begreppet: det skeende när organisationer tar efter varandra. Nybildade små organisationer kan ha en unik struktur och kultur men börjar efter hand likna större organisationer, ofta inom samma organisationsfält. (a.a.).

Roine Johansson (2007) tar i *Vid byråkratins gränser* också upp organisationer i förändring men utifrån ett bredare perspektiv än de teoretiker jag presenterat ovan. I sin studie av svenska offentliga människobehandlande organisationer överbryggas det hinder mellan privata och offentliga organisationer jag beskrivit ovan. Hans diskussioner om makt, byråkrati, legitimitet, och myter är värdefulla för min studie. (a.a.).

Tema språk och kunskap

Lingvistik och terminologi som forskningsområden är andra discipliner jag kommer nära i och med uppsatsens språkorienterande karaktär. Dessa ämnen har jag försökt hålla distans till. Det här är en kandidatuppsats i *socialt arbete* och trots att socialt arbete är en disciplin med ett finger i många olika vetenskapsgrenar måste den centreras till det som jag har kunskap om.

I antologin *Kunskap i socialt arbete* under redaktion av Björn Blom m.fl. (2006) är kunskapstemat, som titeln också skvallrar om, centralt. Här samspråkar flera forskare om just temat kunskap och metateori. I Hildur Kalmans artikel "Kunskap och samhälle" ges perspektiv på kunskap och kunskapsanvändning i samhället och i organisationer.

Mats Börjesson och Eva Palmblads (2008) *Strultjejer, arbetssökande och samarbetsvilliga* har ett stipulerat brukarperspektiv där fokuset är jakten efter medborgarskap för människor i samhällets periferi. Likt jag själv diskuterar Börjesson och Palmblad ord och begrepp för olika brukargrupper, främst om *strultjejer* och människor som *har tillbringat fängelsetid*. Genom att lyfta fram tankar kring kategorisering, normalisering och samhällsmoral ställer de sig frågan varför samhället har ett behov av att diagnostisera människor och vad det sociala arbetets syften och avsikter egentligen är. (a.a.). Det som skiljer denna bok från min studie är att jag tittar på organisationens ansikte utåt medan dessa forskare tittar på vad som händer med brukarna och inomorganisatoriska skeenden.

Tema brukare

Brukargruppen är central i min uppsats men den kommer som sagt behandlas utifrån ett organisatoriskt perspektiv. Brukarperspektivet är här underordnat organisationsperspektivet och kommer därför på så sätt leva vid sidan av ämnet för denna studie. Det är till exempel inte målgruppens åsikter eller företrädarorganisationernas åsikter jag är ute efter, utan snarare de verkställande organisationerna och tillsynsorganisationernas beaktande eller brist på beaktande av brukargruppen.

Först och främst är det viktigt att klargöra vad som åsyftas med ordet *brukare*, ett begrepp som jag använder mig flitigt av i studien. I Verner Denvalls m.fl. (2007) kapitel "Brukaren och socialarbetarutbildningen" i antologin *Normer och normalitet i socialt arbete* definieras en brukare som en person som *brukar* sociala tjänster. Brukare är vi oftast allihop, som t.ex. när vi som medborgare lånar en bok på ett av våra kommunala bibliotek – vi brukar en social tjänst. Brukarbegreppet har fått stor genomslagskraft i människobehandlande arbete och har kommit att ersätta begrepp som *patient* och *klient*. I benämningen brukare och medföljande begrepp som *brukarmedverkan* och *brukardemokrati* understryks människans möjlighet till inflytande. En *klient* är i sin betydelse något passivt, en mottagare, av i det här fallet sociala hjälpinsatser. En brukare är mer delaktig och kan påverka det den brukar. Brukare är ett problematiskt begrepp i sin generaliserande egenskap. Är vi verkligen brukare i samma egenskap när vi lånar en bok som när vi söker ekonomiskt bistånd? Döljer vi inte bara hjälpförhållandet mellan organisation och individ? Jag kommer i mitt metodavsnitt (3.3.) att vidare problematisera min användning av begreppet brukare i denna uppsats.

Från idiot till medborgare : De utvecklingsstördas historia är en omfattande redogörelse av Karl Grunewald (2008) om just den svenska vården av brukargruppen och dess historia, från medeltidens dagar till dags datum. Grunewalds bok är inte bara omfattande rent tidsmässigt utan även områdesmässigt. Både personal, brukare, politiska krafter och boendeformer inryms i denna närmare 500 sidor långa kunskapssamling. (a.a.).

3. Metod

3. 1. Textanalys – tillvägagångssätt och tillförlitlighet

Studien kommer som tidigare nämnt, böttna i resonemang kring språk och hur begrepp förändras över tid. Det förefaller naturligt att metodinstrumentet avspeglar uppsatsämnet. Om jag ämnar undersöka begrepp hittar jag dem lättast avbildade i texter. Det är ett gott argument för den valda metoden, som således är *textanalys*. I dokument från de valda organisationerna vill jag hitta mönster i hur målgruppen omnämns och hur mål och visioner skrivs ut.

Uppsatsens metod har en kvalitativ prägning. Detta val motiveras i mitt behov av att *tolka* texterna. Det går självklart bra att på ett kvantitativt förhållningssätt närma sig materialet. Forskaren kan räkna antalet intressanta ord i skilda texter över tid och *mäta* en möjlig förändring.

Avsikten med den här studien är delvis att observera en förändring och för detta syfte hade ordräkning fungerat bra. Jag vill dock inte bara stanna vid att räkna ord och ställa resultaten i en tabell. Uppsatsens problem och de forskningsfrågor som jag valt att ställa till problemet fodrar att jag inte bara ser orden i sig, utan även ser dem i deras sammanhang. Jag vill inte bara se *var* och *när* begreppen används utan också förstå *hur* de används och *varför*. Det hermeneutiska förhållningssättet tillåter detta.

Tim May (2001) menar att vi inte kan vara opartiska i vårt sätt att som forskare granska texter. I samma utsträckning som författaren eller författarna till texterna jag använder som källmaterial har skrivit dessa på ett subjektivt sätt, bara i valet av vad som skall nämnas och utelämnas för en i sin tur subjektiv publik. Jag är med mina forskarglasögon på också subjektiv i mitt sätt att tolka materialet (a.a.). Många av de texter som behandlas i denna dokumentstudie är skrivna i ett helt annat syfte än det jag har i min granskning av dem. ”Språkets representationsförmåga kan alltid vara ett problem [...]” (Alvesson & Kärreman, 2004, s. 117) och ”Språket kan inte spegla den sociala verkligheten” (a.a. s. 99) Med en epistemologisk hållning i ryggen är det min avsikt att i denna studie presentera en ”kontextuell sanning” för läsaren, en tolkning av verkligheten genom texterna. Det jag kan erbjuda är resonemang färgade av mig själv. En studie som hur man än vrider och vänder på det kommer att vara nedsmord av min argumentation som går ut på att övertyga läsaren (Alvesson & Kärreman, 2004). Tanken är inte att denna uppsats skall ge handfasta svar till läsaren, utan i slutändan snarare att väcka fler frågor än svar och ge utrymme för eftertanke – detta är mitt ödmjuka anspråk. Mitt mål är samtidigt att det jag skapar ska upplevas som

trovärdigt utifrån den kontext det skapats i, att övergripande fynd och tankegångar kan vara generaliserbara även i andra sammanhang. Om inte mina resultat på något sätt är generaliserbara, är det då värt att kalla denna uppsats för en studie eller forskning överhuvudtaget?

I studien förhåller jag mig alltså därför till ett socialkonstruktivistiskt grundantagande, d.v.s. tanken om att människor tillsammans formar och upprätthåller sociala konstruktioner (Berger & Luckmann, 1979). Detta är något som genomsyrar valet av forskning och mitt eget förhållningssätt till denna forskning respektive min empiri.

Det faller på mig att återge forskningsämnet på ett mångfacetterat sätt och presentera flera lösningar och olika sätt att se på forskningsproblemet. Det finns flera fördelar men såklart även nackdelar med ett relativistiskt, socialkonstruktivistiskt och kvalitativt angreppssätt vilket vi kommer att se exempel på lite senare.

3. 2. Källmaterialet

Två organisationer och en del av deras stora dokumentation kommer att ligga till grund för denna dokumentstudie.

Den ena är en lokal offentlig utförandeorganisation: Lunds kommun och speciellt dess Socialförvaltning respektive Vård- Omsorgsförvaltning kommer att stå för denna del av källmaterialet. Jag har hämtat skrivet material av bland andra Lunds Socialnämnd (tidigare Lunds Sociala Centralnämnd) för att undersöka hur de i skrift förhåller sig till brukare med mental och fysisk problematik. Det källmaterial jag insamlat om denna organisation kommer att utgöra mina primära data i studien och kommer främst användas för att besvara min första och andra frågeställning. Det rör sig främst om fem stycken handikapplaner som Lunds kommun fastställt mellan åren 1984-2010.

I kodningsarbetet med mitt primära källmaterial lades fokus vid att undersöka förekomsten av de tre valda studiebegreppen, *handikapp*, *funktionshinder* och *funktionsnedsättning*, samt senare, förekomsten av *visionära begrepp*. Jag bestämde mig inte i förväg för vilka begrepp som skulle höra till den visionära kategorin, alltså de begrepp som väntades förekomma när det i planerna diskuterades mål och insatser för brukargruppen i framtiden. Jag anser att det skulle ha förelegat en risk för att kodningen skulle bli alltför smal och stjäla materialet om jag hade gjort detta. Jag bestämde mig för att begrepp som i positiva ordalag beskrev element som skulle präglade det framtida arbetet hörde till visionära begrepp, ord som t.ex. *frihet*,

respekt, och *medbestämmande*. Denna brokiga kategori av begrepp redogör jag närmare för i uppsatsens analysdel (4.2).

För att ge generaliserbarhet till min studie och berika mina resonemang har jag även valt att titta på material från en statlig tillsynsorganisation. I Socialstyrelsens publikationer om just fackspråk och tips och råd för utförandeorganisationer hur språk kring och om brukare bör användas, behandlas samma tema som i min uppsats. I analysen ligger dessa sekundära data till underlag för att besvara min tredje frågeställning, i direkt anknytning till använda teorier och övrig forskning.

Avgränsningar

Med ett så ofantligt ämne som språk och organisationer är det väsentligt att sätta skiljelinjer till det som skall behandlas och det som inte skall behandlas. Som jag skvallrat om tidigare kommer den teoretiska kopplingen att vara omfångsrik. Därför är det extra viktigt att empirin är välavgränsad.

En av mina avgränsningar är mängden källmaterial. Anledningen till att jag bara valt att ta med två organisationer i min undersökning är att det hade varit mer tidsödande än givande att titta på material från flera organisationer. Eftersom jag inte skall se på skillnader geografiskt räcker två organisationer väl även om jag bara får *en* lokal organisations sätt att förhålla sig till brukartermer och begrepp. Samtidigt hade ett större omfång gjort studien mer gällande och generell; detta är beaktat. Med den tidsram jag har till mitt förfogande är detta däremot svårt att komma runt. Också på grund av omfånget var det viktigt att mitt källmaterial var ordinärt i möjligaste mån och inte avstickande eller mer unikt än den oundvikliga skillnad som finns mellan olika kommuners politik på området.

När jag väljer att titta på förändring av språket i organisationer är tiden en viktig faktor. Jag fick tidigt ställa mig frågan om hur långt bakåt i tiden jag önskade att gå. Hade jag valt att titta på begrepp för brukare så långt som 100 år tillbaka i tiden skulle säkert ett ännu tydligare mönster av begreppsförändring kunnat påvisas. Ord som *imbecill*, *galenskap*, *debil* och *vansinnig* hade säkerligen visat sig i källmaterialet. Jag vill dock inte endast konstatera förändring av språk i uppsatsen utan också titta på symbolbruk och begreppens funktion i dagens människobehandlande organisationer; kopplingen till nutiden är alltså viktig för studien. En naturlig gräns blir avvecklandet av psykiatri som var relativt omfattande fram till början av 1970-talet. Under 60-, 70- och 80-talen avvecklades stora delar av detta maskineri och mer ansvar sköts över från stat och landsting till kommunerna (Grunewald, 2008).

Kommunernas nya ansvarsområde och uppväxten av en ny typ av organisation är ett naturligt avstamp för denna studie. Det äldsta källmaterialet jag har tagit del av är från tidigt 80-tal och som vi senare kommer att se är, att det nu föråldrade begreppet *handikappad*, då var fullt levande i källmaterialet.

När det kommer till brukargruppen och de valda begreppen var jag också tvungen att göra en avgränsning. Jag skulle t.ex. även ha kunnat studera befattningstitlar för personalen och sett hur dessa förändrats över tid men detta hade, tillsammans med begreppen för brukarna, varit ett för stort företag.

3. 3. Att studera dokument – förtjänster och begränsningar

Att studera dokument som metod har likt alla andra metoder sina för- och nackdelar.

Inom samhällsvetenskaperna behandlas metoden oftast orättvist. Den kritik som lyfts fram är att det är en metod som inte lämpar sig för att studera nuet. Därför är den ovanlig inom samhällsvetenskaperna. (May, 2001). Intervjuer och statistiska undersökningar är exempelvis mycket överrepresenterade på min utbildning. Texten som studieobjekt hör till discipliner som historia och bilder av gamla slitna pergament dyker upp i tanken. Självklart går det att mäta nuet genom texter. Du tittar helt enkelt på nya dokument. Jag har ju valt att titta både på äldre och nytt källmaterial. I min studie har jag som avsikt att studera utifrån ett historiskt perspektiv för att sedan landa i nuet. Jag menar att det finns stor potential med metoden.

En förtjänst hos dokument som empiri är att det finns oerhörda mängder av det, och mer blir det hela tiden. Som akademiker har du oändliga resurser att bedriva forskning på. Allt finns där för dig att hämta.

Samtidigt som allt detta material ger goda möjligheter till massvis av olika typer av studier är det också tiden som avgör hur många dokument och böcker du hinner botanisera bland och hur mycket text du hinner sova i. Att bedriva intervjuer och ställa frågor för att sedan få svar framstår som en mycket smidig metod i kontrast till att läsa sig till det man söker. Jag kan inte ställa en fråga, inte heller en följdfråga eller be om ett förtydligande av en text. Den förmånen har den intervjuande forskaren men inte jag. Det som står skrivet är det som står skrivet och hittar jag inget intressant i en text får jag helt enkelt leta vidare. Att studera texter kan därför vara mycket tidsödande. Det som människor går runt och tänker på men inte skriver, finns ju heller inte med och faller därför bort. Dessa beaktanden hör till metodens svagheter.

För att lyfta fram en styrka i metoden riskerar jag som forskare att påverka empirin i mindre grad än en statistiker eller intervjuare. Texten ligger där och jag kan inte påverka det

som står skrivet utan att avsiktligt förvanska innehållet. Självklart kan jag välja vad jag vill lyfta fram i en text och överhuvudtaget vilka texter jag väljer att studera, precis som en statistisk undersökning kan vridas åt olika håll. Detta angränsar dock mer till etik och hur jag som forskare bör producera kunskap på ett korrekt och ärligt sätt. Jag anser emellertid att det farliga finns i den påverkan som uppstår omedvetet snarare än påverkan med avsikt. Den omedvetna påverkan hör till metodens beskaffenhet snarare än etiska beaktanden. Tyvärr kan därför goda intentioner resultera i att forskningen trots allt blir oredlig. En forskare i en observationsstudie kan sända subtila signaler som påverkar respondenten utan att intervjuaren tänker på det. Detta behöver jag inte oroa mig för då jag inte kan influera texten. Innan jag redogör för analysens gång vill jag först förklara min hållning till de begrepp jag tänker granska: *handikapp*, *funktionshinder* och *funktionsnedsättning*. En fråga jag ställde mig under arbetets gång var hur jag som forskare skulle förhålla mig till språket i min studie av språk. Hur skall jag beteckna den grupp som är föremål för min uppsats utan att själv bli föremål för mitt eget studiesyfte? Om jag i ena stunden granskar ett visst språkbruk och i andra stunden använder samma ord själv för att beskriva brukargruppen brister jag i stringens. Risken är stor att jag kan slå knut på min egen diskussion. Som lösning på detta problem har jag istället valt att benämna målgruppen i studien för *individer/personer/människor/brukare* med *mental/fysisk problematik*. Om det är tydligt vad jag syftar på i ett visst sammanhang kommer jag använda begreppen *brukare*, *målgrupp*, *brukargrupp*.

Det kan tyckas omständigt och luddigt men jag menar att studien gör det klart vilken grupp och vilka problem jag syftar till. På detta sätt trasslar jag inte in mig själv i studieobjekten, det vill säga de tre begrepp jag ämnar undersöka. Det är viktigt att mitt forskarspråk särskiljs från språket i källorna. Däremot vill jag inte påstå att mitt sätt att benämna brukargruppen skulle vara neutralt på något sätt. Förfarandet att särskilja subjektet (människa) från attributet (mental problematik) kan spåras till ett salutogent³ tankesätt där en människa inte bara är *en sak*, *ett problem* eller *en svaghet*, utan också många andra positiva (och negativa) saker. Individen ställs för sig och bara ett av individens många attribut – positivt som negativt – lyfts fram. Jag avser att inte invagga min själv i tron att jag studerar ”det föränderliga språket” med därtill daterade begrepp medan mitt forskarspråk skulle vara tidlöst och leva sitt eget liv vid sidan om. Det språk jag använder i denna studie är också daterat.

Ordet *brukare* är liksom *funktionsnedsättning* ett ord i tiden, ett ord som kommit efter *klient* då detta ansetts som ett passiviserande begrepp för människor i behov av sociala

---

³ *Salutogent* *synsätt*, d.v.s. att se det friska hos individen i motsats till *patogent* *synsätt* som fokuserar på det sjuka. (Gassne, 2008)

tjänster. Om någon ögnar igenom denna uppsats om 80 år kommer ord som *brukare* med säkerhet ses som ett ålderdomligt och mossigt uttryck som då inte alls kommer ligga i tiden och passa in i vad som anses vara ett korrekt fackspråk. Mitt nyttjande av ordet *brukare* bör ses som problematiskt men det är också omöjligt för mig att rena ord – de finns helt enkelt inte. Detta är den dubbla svårigheten i egenskap av begreppsforskare. Hela min uppsats och dess språk är praktiskt taget en del av forskningsämnet.

3. 4. Analysens gång

Analysen är uppdelad i tre större avsnitt. I det första avsnittet 4.1. avhandlas det primära källmaterialet, Lunds kommuns handikapplaner. Inledningsvis kommer jag att jämföra citat och begrepp mellan planerna och undersöka hur användningen av de tre begreppen jag valt att fokusera på i undersökningen förändras över tid. Vidare i 4.2. kommer jag att jämföra förändringar i planernas mål och insatser med förändringen av begreppen för brukargruppen. Kommer det finnas något avvikande i språket kring målen respektive språket kring brukarna?

I det tredje avsnittet 4.3. avhandlas det sekundära källmaterialet, Socialstyrelsens publikationer, tillsammans med en vidare analys av det primära källmaterialet i koppling till forskning och teorier. Även om det inte finns en särpräglad undersökningsdel respektive en analysdel i uppsatsen är det inledande avsnittet mer undersökande och det andra mer analyserande.

3. 5. Etiska överväganden

Till skillnad från mina kurskamrater har jag inga respondenter som behöver avidentifieras i studien. Eftersom studien kommer att bedrivas med data från organisationer kommer jag inte i kontakt med enskilda personer. Handlingarna som ligger till grund för min empiri är allmänna handlingar och tillgängliga för alla. Det finns inga personer som behöver samtycka och inga personer som behöver informeras om vem jag är eller i vilken egenskap jag kontaktar dem. HSFR's fyra beaktanden gör sig alltså inte gällande i min studie (Humanistisk-samhällsvetenskapliga-forskningsrådet, 2011).

Studiens forskningsmetod är alltså inte etiskt känslig. Men etik och forskning är mer än bara HSFR's fyra etiska grundprinciper. Uppsatsens ämne är högst etiskt intressant. Hur tjänstemän och utförande personal skall bemöta människor med mental och fysisk

problematik och vad begreppen för denna grupp av brukare spelar för roll i bemötandet av den har mycket med samhällsmoral att göra. Även om den här uppsatsen mer kommer att sluta sig kring människobehandlande organisationer och inte så mycket kring brukargruppen i kontakten med dessa organisationer, rör vi oss i ett gränsland av etiska laddningar. Etik kommer med andra ord inte vara ett huvudämne för uppsatsen även om etiskt intressanta begrepp och företeelser som stigmatisering och kategorisering kommer att omnämnas vid sidan av uppsatsens beröringspunkter.

4. Analys

4. 1. Språkets mönster och natur

Handikapp

Vid en första anblick i det primära källmaterialet förstår jag snabbt att ord inte bara dyker upp och försvinner. De existerar under en lång tid: de myntas, för att sedan bli etablerade för att till sist fasas ur språket av olika anledningar. Redan 1984, i Lunds kommuns första handikapplan, lever *handikapp*, *funktionsnedsättning* och *funktionshinder* sida vid sida i språket (Lunds kommun, 1984). De har samma betydelse, nu som då, men används på olika sätt. Under denna inledande del av analysen kommer extra mycket uppmärksamhet att fästas vid begreppet *handikapp/handikappad*. Ordets användningsområde har från tidigt 1980-tal till 2010-tal förändrats mycket.

1984 års handikapplan redogör för hur ordet *handikappad* under 50-talet var en beskrivning för brukargruppens problematik (a.a.). *Handikappad* blev senare under 70-talet ett ord av relativ art och syftade nu mer till miljön kring brukaren än brukarens problematik (Grunewald, 2008).

Handikappet är den sociala konsekvensen av en funktionsnedsättning eller en skada. Personer med funktionsnedsättning blir t ex handikappade därför att arbetsplatser och verksamheter inte är anpassade för dem. (Lunds kommun, 1984, s. 5).

I 1984 års handikapplan förklarar Lunds kommun att *funktionsnedsättning* står för skadan, själva nedsättningen hos *individ*en. Funktionshindret är hindret i *miljön* och handikappet är konsekvensen av *mötet* mellan funktionsnedsättningen och olika funktionshinder i livet kring brukaren. *Handikapp* är alltså något miljöbetingat och inte en beskrivning för en egenskap. De samtliga tre begreppen beskrivs i den första handikapplanen på samma sätt som i de senare. De har alltså inte fått förändrad betydelse i de senare handikapplanerna men används däremot annorlunda (Lunds kommun, 1984; 1991; 2000; 2006; 2010).

Om vi tar ett steg tillbaka kan vi läsa att ”Eftersom handikapp är etablerat som beskrivning både av funktionsnedsättning och handikapp används det här i båda betydelserna” (Lund kommun, 1984, s. 5). Trots att ordet egentligen syftar till miljön är det alltså acceptabelt enligt

Lunds kommun 1984 att kalla någon för *handikappad*. Vad händer då med begreppet *handikapp* i senare handikapplaner?

I 1991 års handikapplan har begreppet *handikapp* och dess användningsområden inte förändrats nämnvärt (Lunds kommun, 1991). Definitionen från den tidigare handikapplanen står fast. Däremot kan vi i handikapplanen från 2000 se hur ordet *handikapp* fått ett annat syfte. Ordet beskriver nu inte längre brukargruppen. *Handikapp* har reducerats till komplementbegrepp. Ordet har tagits bort från direkt association med brukargruppen till att bara gälla företeelser kring denne. Exempelvis: *handikappområde*, *handikapporganisation*, *handikappråd*, *handikappolitik* – och självklart *handikapplan*. (Lunds kommun, 2000; 2006).

I den idag gällande ”handikapplanen” lyser ordet *handikapp* med sin frånvaro (Lunds kommun, 2010). Av titeln att döma är det heller ingen handikapplan utan ”Plan för delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättningar i Lunds kommun med kommunstyrelsens handlingsplan för genomförandet 2011-2012”. Planen kallas även ”Full delaktighet för alla”⁴ (a.a.).

Sammantaget har *handikapp*, som begrepp i handikapplanerna, varit en legitim beskrivning för individer i den undersökta brukargruppen från och med mitten av 80-talet. Under början av 2000-talet användes begreppet som beskrivning av samhällsliga funktioner i periferin kring brukaren. Till sist, nu under 2010-talet, undviks *handikapp* helt i den gällande delaktighetsplanen för människor med psykisk och fysisk problematik. Något som påtalas i mitt sekundära källmaterial är att ordet *handikappad* idag bör undvikas då det kan upplevas som stigmatiserade (Socialstyrelsen, 2011). Hur detta förhållande mellan Socialstyrelsens rekommendationer kan hänga ihop med Lunds kommuns delaktighetsplan från 2010 återkommer jag till senare.

Funktionshinder

Begreppet *funktionshinder* återfinns överallt i källmaterialet men blir framförallt viktigare i planen från 2000. I takt med att *handikapp* i mindre utsträckning används som s.k. *problemkategori* börjar meningskonstellationer som: ”... personer med funktionshinder.” (Lunds kommun, 2000, s. 3). och ”Planerad målgrupp är främst barn, ungdomar och vuxna under 65 år med fysiska och psykiska funktionshinder.” (Lunds kommun, 2000, s. 4) att dyka upp.

---

⁴ Jag tänker i fortsättning benämna denna plan för *delaktighetsplan*.

I den senaste delaktighetsplanen beskrivs ordet funktionshinder som ett hinder i miljön kring brukaren. Denna definition känner vi igen från den tidigaste handikapplanen från 1984. Någon definition för ordets användning i början av 2000-talet finns inte men här beskrivs brukaren som *funktionshindrad*. D.v.s. att brukaren är hindrad av bristande funktioner i samhället och det allmänna rummet. I 2010 års plan återgår begreppet till att mer strikt beskriva hinder i miljön för brukargruppen. Begreppet används därmed inte längre som benämning för brukargruppen, d.v.s. *funktionshindrade*, utan snarare för sig självt: *funktionshinder*. (Lunds kommun, 2010).

Jag kan i källmaterialet från Socialstyrelsen se att deras definition och användningsområde för begreppet *funktionshinder*, i skrivandets stund, ligger i linje med Lunds kommuns. Funktionshinder kommer främst till användning när den dysfunktionella miljön skall beskrivas. Socialstyrelsen ger exempel i stil med ”funktionsbehindrande trappa” och ”funktionsbehindrande trottoar”. (Socialstyrelsen, 2011).

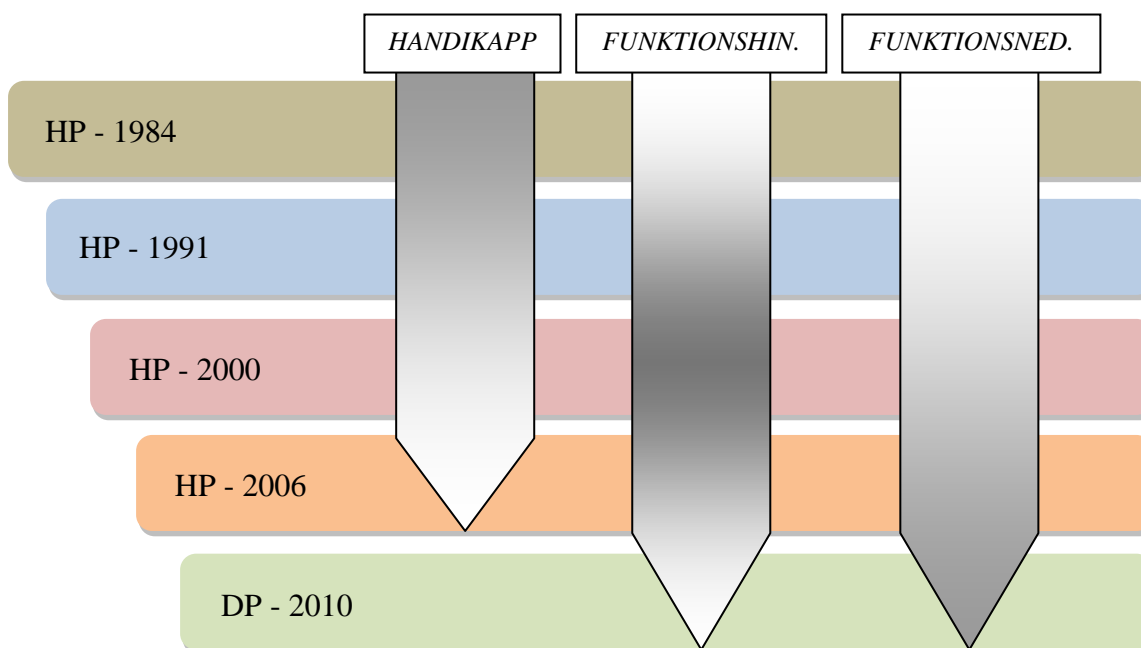
Funktionsnedsättning och personen bakom

Funktionsnedsättning utgör i 2010-talet den korrekta benämningen på skadan eller själva nedsättningen hos brukargruppen. Ordet har funnits med i hela källmaterialet och haft samma betydelse (Lunds kommun 1984; 1991; 2000; 2006; 2010) men i den senaste planen agerar ordet uteslutande som benämning för brukare och deras problem (Lunds kommun, 2010).

Ett mönster framträder i användningen av dessa tre begrepp som studien sluter sig kring. Perspektivet ifrån 1984 var mer individinriktat (*den handikappades svårigheter*) för att under början av 2000-talet mer luta åt ett miljöbetingat perspektiv (*miljöns svårigheter att anpassa sig efter den funktionshindrade*). I 2010 års plan lever miljöbeaktningen sida vid sida med *individen* som också fått ta ny plats i texterna, från att ha varit central under 80-talet till att ha åsidosatts i språket under 90- och början 2000-talet. I den senaste planen benämns brukargruppen som ”människor...” eller ”personer...” o.s.v. ”... med funktionsnedsättning” (Lunds kommun, 2010). Genom att skilja på personen och egenskapen tillskrivs brukaren unikheter och samtidigt normalitet. En person kan vara både musikälskare, envis och funktionsnedsatt. Genom att skriva *person med funktionsnedsättning* understryks det icke-absoluta och icke-solitära förhållandet mellan person och egenskap. Det är skillnad på att säga *funktionsnedsatta* och *personer med funktionsnedsättning*. Samtidigt understryks det i dokumenten att ”*det är samhället som ska anpassas efter individernas behov och inte tvärtom.*” (Lunds kommun, 2010, s. 4).

En skillnad mellan planerna som är värd att belysa är hur konsekventa de senare planerna är gentemot de äldre planerna: I de nyare planerna, främst den från 2010, används nästan bara ”människor med funktionsnedsättning” för att beskriva brukargruppen. I annat fall används mer generella ord som *enskild*, *individ*, *person* och *människa*. (Lunds kommun, 2010). I de tidigare planerna används funktionsnedsättning, funktionshinder och handikapp om vart annat (Lunds kommun, 1984; Lunds kommun, 1991).

I figuren (*figur 1*) nedan illustrerar jag på ett överskådligt sätt hur användningen av de tre begreppen *handikapp*, *funktionsnedsättning* och *funktionshinder* skiftat mellan de fyra planerna. Figuren sammanfattar ovanstående iakttagelser i källmaterialet från Lunds kommun. Pilarna i nedåtgående riktning visar de tre begreppen och deras spridning i dokumenten. Toningen inom pilarna visar, enligt min tolkning, vilken grad av betydelse varje begrepp har haft för de enskilda planerna. Ju mörkare fältet är desto mer signifikant har begreppet varit i dokumentet. *HP* är förkortning för *handikapplan*, *DP* för *delaktighetsplan*.

figur 1

Vi kan i figuren ovan se hur språkliga förändringar inom den undersökta organisationen inte helt har utgjorts av att nya begrepp myntats och andra har fasats ut under den studerade tidsramen. Istället för att prata om entré och sorti bör vi prata om *positioner*, om hur ords *definitioner* inte förändras utan hur de flyttas fram, får andra och större respektive mindre *betydelser* i en kontext.

4. 2. Mål och visioner i planerna

Mycket har förändrats i språket vad gäller planerna och framförallt hur brukargruppen benämns och omnämns. Detta är något som jag visat på ovan. Men har målen och visionerna för socialpolitiken rörande denna brukargrupp förändrats lika mycket?

Jag väljer att jämföra de två tidigare planerna från -84 och -91 med de tre senare från -00, -06 och -10. Detta gör jag för att de två tidigare planerna är snarlika varandra och för att de tre senare planerna är skrivna efter att LSS (lag om stöd och service till vissa funktionshindrade) har trätt i kraft och för att FN:s publikationer beaktas i dessa senare planer. Tidspannet gör eventuella skillnader i materialet mer synliga.

Självbestämmande, respekt och integritet

I handikapplanen från 1991 kan vi läsa följande:

"[Det kommunala politiska arbetet] skall utgå från respekt för brukaren som myndig person med rätt och förmåga att själv råda över sitt liv." (Lunds kommun, 1991, s. 2)

I 1984 års plan kan vi läsa om "... service som man själv bestämmer om ..." (Lunds kommun, 1984, s. 14).

I handikapplanen från år 2000 hittas ingen liknande fras med beaktande av önskemål däremot står det att "Kommunen skall tillförsäkra brukaren integritet och privatliv." (Lunds kommun, 2000, s. 24). I 2006 års plan står följande: "Kommunens verksamhet ska öka den enskildes möjligheter att bemötas med respekt och värdighet." (Lund kommun, 2006, s. 5) och i ett stycke om hjälpmedel ska hjälpen "[...] bygga på respekt för individens självbestämmande [...]" (a.a. s. 10). I 2010 års plan hänvisar kommunen till *FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*:

"[Kommunen skall visa] respekt för inneboende värde, individuellt självbestämmande, som innefattar frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende." (Lunds kommun, 2010, s. 4)

I de två tidigare planerna används begreppet *handikappad* medan man i de senare använder mer generella ord som ”enskild” och ”brukare”. Innehållet i citaten är däremot väldigt lika varandra. ”Respekt” är ett återkommande ord i både de tidigare och senare planerna. ”Självbestämmande” ifrån 2010 års plan kan jämföras med 1984 års plans formulering: ”som man själv bestämmer om”.

Behov och önskemål

Begreppen *behov* och *önskemål* är snarlika de begrepp jag tittat på ovan. I handikapplanen från 1984 kan vi läsa följande:

”I inledningsskedet framhölls vikten av att de handikappades egna synpunkter och önskemål om insatser skall tas till vara.” (Lunds kommun, 1984, s. 2)

I handikapplanen från 1991 kan vi läsa att kommunen skall erbjuda:

”[...] en bostad som är anpassad efter det individuella behovet i varje enskilt fall [...] och kommunen skall] särskilt tillvarata de handikappades intressen.” (Lunds kommun, 1991, s. 6)

Detta kan i sin tur jämföras med handikapplanen från år 2000 där det står att ”Individens behov och önskemål skall vara grunden för verksamheten.” (Lunds kommun, 2000, s. 24). I handikapplanen från 2006 hänvisar kommunen till FN:s standardregler från 1993. I dessa regler står det att finna ”[...] att individens behov måste ligga till grund för samhällsplanering [...]” (Utrikesdepartementet och Socialdepartementet, 1995). I 2010 års delaktighetsplan används ett inledande citat om att samhället skall ”[...] *anpassas efter individernas behov* [...]” (Lunds kommun, 2010, s. 4).

Ännu en gång återkommer begreppet *handikappad* i de två tidigare planerna medan kategoribegrepp i de senare planerna undviks. Här är det istället begreppet *individ* som är överrepresenterat. Samtidigt belyser samtliga citat samma mål: *individens behov*, *önskemål* och *vilja*. *Önskemål*, *vilja* och *intressen* är emellertid begrepp som undviks i planerna från 2006 och 2010. De återfinns inte överhuvudtaget. Det är samtidigt viktigt att problematisera begreppen *behov* respektive *vilja*. De behöver inte alltid gå hand i hand. Däremot bör det

poängteras att LSS, lagstiftningen som är grunden för arbetet som beskrivs i planerna är en rättighets-lagstiftning (mer om detta under 4.3). Den är med andra ord inte tvingande för målgruppen. Detta kan vara en anledning till varför *vilja*, *önskemål* eller *intressen* inte återfinns i de senare planerna – den enskildes vilja är alltid i centrum för insatserna.

Sysselsättning

I samtliga planer finns det beaktande om att brukargruppen skall bli en del av *samhällsgemenskapen* som uttrycks i planerna från 1984 och 1991. Arbeta bör enligt mig ses som en del i denna *samhällsgemenskap*. Eftersom de senare planerna är områdesindelade till skillnad från den första planen från 1984 blev *arbete* det mest naturliga området att undersöka, då det var en punkt som återfanns i samtliga planer. De senare planerna tar upp en rad områden för att belysa brukargruppens tillträde till samhällsgemenskapen, vilket de tidigare planerna inte gör i samma utsträckning.

I tre citat från handikapplan 1984 kan vi läsa:

”Idag är de politiska strävandena att människor med handikapp inte skall ställas utanför samhällsgemenskapen.” (Lunds kommun, 1984, s. 6)

”Normalisering och integrering utgör målen för omsorgerna om handikappade [...]” (a.a. s. 8). ”Bostaden och sysselsättningen är två huvudområden som skall uppmärksammas.” (a.a.)

I handikapplanen från 1991 understryks att:

”Socialnämnden skall i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete [...]” (Lunds kommun, 1991, s. 14) och ”Socialnämnden skall medverka till att den enskilde från en meningsfull sysselsättning.” (a.a.).

Nu jämför vi dessa utdrag med citat ifrån de senare planerna. I handikapplanen från 2000 kan vi läsa att ”Kommunen skall verka för att öppna arbetslivet för funktionshindrade [...]” (Lunds kommun, 2000, s. 8). I planen från 2006 kan vi läsa att: ”Kommunen ska vara ett föredöme när det gäller möjligheter för funktionshindrade att få eller kunna behålla ett arbete.” (Lunds kommun, 2006, s. 5). Slutligen kan vi i delaktighetsplanen från 2010 (bara

titeln på publikationen pekar åt det hållet) hitta följande: ”Kommunen ska aktivt medverka till att fler personer med funktionsnedsättning får tillgång till arbetsmarknaden.” (Lunds kommun, 2010, s. 7).

Helhetssyn

I de sista citatjämförelser jag avser göra i detta avsnitt återfinns ordet ”helhetssyn”, vilket återkommer i två av planerna, den från 1984 och 2000.

”Insatserna för de handikappade är av mycket varierande karaktär och måste styras av en helhetssyn för att få största möjliga effekt.” (Lunds kommun, 1984, s. 8)

”Individen skall kunna välja lösningar som passar denne[...] och kommunen skall verka för en helhetssyn [...]” (Lunds kommun, 2000, s. 24)

Ambitionen att människor med psykisk och fysisk problematik skall bli integrerade i samhället är tydlig genom alla planerna. En viktig skillnad värd att belysa är att ordet *sysselsättning* som används i de första planerna är något annat än *det öppna arbetslivet* och *arbetsmarknaden*. I de senare planerna är ambitionen att brukargruppen skall ha tillgång till liknande arbete som alla andra. I de tidigare planerna menas sysselsättning vara något som kan betyda både en normalanställning på den öppna marknaden eller en så kallad skyddad anställning som t.ex. kommunen tillhandahåller. Arbetsmålet i de tidigare planerna, de från 1984 och 1991, skiljer sig därmed på denna punkt med de senare planerna från 2000, 2006 respektive 2010.

Likheter och olikheter i planerna

Det är inte konstigt att exakt samma ord inte återfinns i alla planerna, annars vore de senare planerna avskrivningar av de gamla. Däremot finns det, som jag också har visat, olika partier i texterna som pekar mot exakt samma håll. Detta gäller utdrag från den första handikapplanen från 1984 till den idag gällande delaktighetsplanen. Ord som *respekt* och *självbestämmande*, jämte *integrering*, *helhetssyn* och *individuellt behov* är exempel på ord som återkommer i planerna vare sig de är ifrån 1980-tal eller 2010-tal.

Studiens hela tidspann är förhållandevis kort. Det rör sig om ca: 24 års tid och att dessa honnørsord jag undersökt i handikapplanerna återkommer gång på gång är inte konstigt, det hade snarare varit konstigt om språket och ideal inom socialt arbete hade förändrats så fort. Däremot måste målens konstans ställas mot brukarbegreppens omväxling. Först i deras jämförelse mot varandra blir förhållandet intressant. Dessa visionära begrepp är, som vi kan se i undersökningen under rubrik 4.2, mer beständiga än vad begreppen för brukarna är, vilket vi i sin tur observerar i undersökningen under rubrik 4.1.

Handikapplanen till sin natur är inte bara planerande utan också visionär. I planerna jag har studerat har förutom konkreta insatser, även värderingar, ideal och normer lyst igenom. Det står inte bara *vad* som skall utföras utan också *hur* och *varför* i förhållande till vad som är idealet. I en jämförelse mellan planerna står det klart att begrepp och hur man språkligt förhåller sig till brukargruppen förändras i snabbare takt än språket för de mål och visioner kommunen har nedtecknat i planerna. Inte ens i de två senare handikapplanerna från 2000 respektive 2010 som i högre grad refererar till LSS och FN:s standardregler återfinns några egentliga banbrytande förändringar av målen kring brukargruppen i sig och hur målen framställs språkligt.

Det är också viktigt att inte blunda för de skillnader som ger sig till känna mellan planerna. Även om det finns ett tydligt mönster i förändring av brukarbegrepp men en konstans mellan visioner och mål är planernas utformning olika.

Den tidiga planen känns preliminär och ofullständig även om den är omfattande. (Lunds kommun, 1984). Handikapplanen från 1991 tillskriver den äldre planen just detta vilket också ligger till grund för den nya planen. Denna plan från 1991 är mer strukturerad och är uppdelad i områden där *arbete, vård, skola, fritid, allmänna kommunikationsmedel* etc. avhandlas var för sig (Lunds kommun, 1991). 2000 års handikapplan har en utformning som påminner om en akademisk uppsats. Här återfinns bl.a. ett kort metodavsnitt och ett par stycken om handikapplanens syften. Resten av planen delas in i områden. Denna är, som jag nämnt innan, utformad med FN:s standardregler och LSS i fokus, vilka det refereras till flera gånger i texten (Lunds kommun, 2000). I de planer som ligger närmast dags datum har områdesindelningen och målformulerandet dragits mycket långt. Under varje område finner vi flera mål och hur målen skall uppnås genom konkreta insatser, ibland utskrivet på den och den gatuadressen. (Lunds kommun, 2006; Lunds kommun, 2010). Även dessa refererar tydligt till källor utanför planerna. Detta är något jag kommer att följa upp senare i analysen.

En annan viktig skillnad mellan planerna är tillkomsten av ”attityder och bemötande” vilket vi kan se exempel på delaktighetsplanen från 2010:

"Kommunen ska i beslut och planer arbeta för icke diskriminering genom att respektera personer med funktionsnedsättning som en viktig del av mångfalden." (Lunds kommun, 2010, s. 6).

Att kommunen tar ansvar för implementeringen av positiva attityder och medvetenhet kring brukargruppen hos allmänheten inom kommunen är inget som behandlats i de tidigare planerna. Kommunen hänvisar till *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning* där ökad medvetenhet kring problematiken hos brukargruppen måste ges till medborgare så väl som servicepersonal, tjänstemän och politiker.

Det går inte att blunda för att Lunds kommun har bedrivit målutveckling i en process som resulterar i att de senare planerna känns mer genomtänkta och utförligare. Mål och visioner har förändrats men framförallt preciserats och refererats till källor utanför planerna. Eftersom detta är en studie med fokus på språk återgår vi till *språket* kring mål och visioner i jämförelse med språket kring brukargruppen istället för att jämföra begrepp för brukare med målen som de nedtecknats (och uppfyllts?). Det tjänar inte mycket till att fästa allt för stor vikt vid mål och visioner när det inte finns utrymme till att undersöka hur dessa mål har uppfyllts, genom att t.ex. titta på källor som utvärderar kommunens konkreta insatser i förhållande till planerna.

Hur begreppen förändras har jag illustrerat i analysens första avsnitt. Detta kan direkt kopplas till min första frågeställning. Men varför förändras begreppen och språket för och kring brukargruppen och inte målen? Från att i detalj tittat på citat och ord skall vi nu i den avslutande delen av denna analys undersöka organisationsförändringar och organisationskultur i förhållande till Lunds kommun som organisation. Kan vi hitta förklaringar i organisationsteorin till varför organisationer, däribland Lunds kommun, förändrar sitt fackliga och administrativa språk? Mina två sista frågeställningar besvaras i analysens sista avsnitt.

4.3. Kunskap och legitimitet

Hittills i denna studie har jag visat på två saker. Dels att fackspråket inom människobehandlande organisationer är i ständig förändring. Dels att denna språkliga förändring skiljer sig ifrån språket om ideal kring handikappfrågor i form av mål och visioner i planerna. Hur kan vi då förklara denna förändring och hur kan den kopplas till organisationen?

Socialpolitiska effekter

Det kan vara en lockande tanke att försöka hitta ett specifikt datum i historien som kan förklara en förändring av språket, en dag då historien vänder kurs och en ny trend uppstår. Men språkliga förändringar äger rum under lång tid och precis som det fanns personer under 80-talet som använde benämningen *människor med funktionsnedsättning* så finns det personer idag som använder benämningen *handikappade*.

I vilket ljus kan vi då förklara hur ordet *handikappad* har fått ge vika för frasen *personer med funktionsnedsättningar*? Hur kan det komma sig att begreppet *handikappad*, från att ha varit ett vedertaget administrativt begrepp under och 80- och 90-talen, fasas ut under 00-talet för att helt undvikas under 10-talet? Från och med att handikapplanen 1991 är klar till och med nästa plan år 2000 färdigställs och publiceras sker det stora förändringar inom socialpolitiken och speciellt vad gäller frågor kring människor med psykisk och fysisk problematik. Detta är också något som nämns i handikapplanen från 2000, vilket understryker behovet av en ny plan (Lunds kommun, 2000).

Dels är införandet av LSS respektive LASS (lag om assistansersättning), som båda vann laga kraft 1993, milstolpar att beakta. Brukare med psykisk och fysisk problematik fick nu egna rättighetslagar, vid sidan om socialtjänstlagen. Insatserna i LSS skulle präglas av normaliseringsprincipen och ett habiliterande tankesätt för brukaren. Brukargruppen hade nu rätt till personlig assistans genom LASS och staten skulle bekosta insatsen om den översteg 20 h per vecka. (Grunewald, 2008). Förutom de nya lagarna antog FN:s generalförsamling samma år ett förslag om nya regler för brukargruppen, nämligen: *Standardregler för att tillförsäkra människor med funktionshinder full delaktighet och jämlikhet*. (a.a.). Att detta präglade handikapplanen från 2000, den från 2006 och den gällande delaktighetsplanen från 2010 är mycket tydligt. Planerna är nu utformade med tydliga referenser till både lagstiftningen och FN:s dokument. Den nu gällande delaktighetsplanen refererar till den aktuella *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*.

”Kunskapsspråk” och språket administrativt verktyg

Kunskap och språk är intimt förknippade. Ett klassiskt exempel är Freuds psykoanalys. Ord som det *undermedvetna*, *överjaget* och *Oidipuskomplex* har hittat hem i det svenska språket och används ofta i vardagligt språk. Teoretiska begrepp med syfte att förklara och precisera idéer. Organisationen har ett administrativt behov av termer.

Börjesson och Palmblad (2008) menar att kategoribegrepp som *handikappad* och *funktionsnedsatt* har samma syfte. Vi människor i allmänhet, liksom organisationer, behöver dessa generaliserande begrepp för att förenkla kommunikationen mellan oss, ett tyst samförstånd om positioner vi alla kan falla tillbaka på och förstå gemensamt. Samtidigt blir dessa kategorier inskränkta och fördomsfulla. De osynliggör individen bakom. Kategorisering och fördomar är något fundamentalt för människan och självklart då också viktigt för en organisation. (a.a.). Administrationen och byråkratin kan inte ta hänsyn till individer, det måste finnas hanterbara mallar för att storskaligt arbete överhuvudtaget skall kunna fungera.

Klienten eller brukaren måste konstrueras för att kunna processas, för att bli ett ärende. Detta är organisationens behov. (Johansson, 2007). Det är heller då inte individen som är föremål för en vid första anblick känsloladdad process, utan individen i egenskap av *klient* eller *brukare*. Även om människor ibland kan ha svårt för att se sig själva och sina angelägna behov endast som passiva ärenden som måste behandlas. Det uppstår en konflikt mellan det mest privata och organisationens till synes automatiserande hand. Klienten är icke desto mindre, enligt denna byråkratiska tolkning, inget levande i sig, utan en byråkratisk kategori.

Begrepp för brukare (och *brukare* som begrepp i sig) är administrativa begrepp, facktermer för att få till stånd ett enhetligt arbete. Socialstyrelsen understryker detta i sina publikationer om vikten av ett enat fackspråk inom vård och omsorg (Socialstyrelsen, 2011). För att undvika fel och utföra ett friktionsfritt arbete, främst i dokumentationsarbetet, underlättar det helt enkelt med termer som är överenskomna, menar Socialstyrelsen (a.a.). De uppmanar de offentliga vård- och omsorgsorganisationerna att t.ex. använda *funktionsnedsättning* framför *handikapp* vilket vi sett ovan. I det terminologiarbete som Socialstyrelsen bedriver har begrepp sammanställts och dryftats på ett minutiöst sätt. Det finns ett terminologiråd med sakkunniga och representanter ur brukarorganisationer som utför det arbetet (a.a.). Detta exempel på administrativ kontroll, ansvarstagande och förvaltning är imponerande och säger mycket i sig självt. Men behöver fackspråket verkligen denna granskning? Socialstyrelsen och svenska staten menar det.

I Socialstyrelsens kartläggning och förvaltning av fackspråk genomgår språket en kunskapsprocess, om än inte på akademisk nivå. Socialstyrelsen förklarar att: "Ett begrepp är en kunskapsenhet som skapats genom en unik kombination av kännetecken." (Socialstyrelsen, 2011, s. 10). Huruvida ett ord dess för innan myntats av social rörelse eller på en högskola är inte intressant i detta fall eftersom att det inte är språkets härkomst och ursprung som vi söker. Det som däremot är intressant i förhållande till denna studie är hur orden blir till termer, d.v.s. från vardagliga glosor till specifika beteckningar som används fackmässigt. Alltså hur de

”kunskapifieras”. Teoretiskt språk grundas alltid i det vardagliga språket (Israel, 1992). Att skapa tyngd, alltså legitimitet, till ord och göra dem till termer är viktigt. Om ett ord skall användas enhetligt och ha en och samma definition, måste det fastställas och detta fastställande måste argumenteras. När språket ställs i fokus, granskas, överläggs och planeras upphör det att vara ett passivt bihang till det som det ämnar beskriva (Börjesson & Palmblad, 2008). Språket blir inte bara till kunskap, utan också något centralt, en aktiv komponent i arbetet. Att enhetliggöra språket och att kontrollera det kan göras utifrån väldigt nyttobetonade motiv men detta arbete för också med sig att språket blir en maktresurs, d.v.s. institutionens makt att definiera (a.a.). Idag präglas organisatorisk kontroll av kunskapsstyrning. Socialstyrelsen implementerar ny kunskap och använder det som ett medel för att styra de organisationer de har under sig i rätt riktning – kunskap är makt (Fernler, 2011).

Socialstyrelsen menar att det administrativa språket, eller fackspråket, fyller en praktisk funktion, med avsikt att endast förenkla. Förändring av begrepp i sig självt omkullkastar emellertid helt enkelt tanken om förenkling som enda förklaring. Det mest ändamålsenliga torde ju vara att använda *ett* etablerat begrepp och hålla sig till det för att simplificera arbetet. Varför har *handikapp* som tidigare etablerat administrativt begrepp flyttats bak, medan andra begrepp flyttats fram till mycket möda och stort besvär? Språket måste förutom att vara funktionellt också vara ”gott” och värdigt för brukargruppen. Detta understryker Socialstyrelsen i sina publikationer (Socialstyrelsen, 2011). I det symboliska organisationsperspektivet kan vi se det administrativa språket i ett annat ljus vilket kan hjälpa oss att förstå förändring av språk i organisationer, hur fackspråket tar hänsyn till normer och värderingar ute i samhället.

Språk och symbolbruk

Utifrån det symboliska perspektivet fyller ord och begrepp viktiga funktioner inom organisationen. De blir *symboler* för värderingar och visioner. Dessa symboler behövs för att de inom organisationen skall veta vilka ståndpunkter organisationen som helhet har. Språkbruket verkar som ett klistre vilket fogar samman idéer, ideal och värderingar. (a.a.). En symbol är ingenting i sig, det är vad denna symbol står för som har betydelse. I källmaterialet har vi sett hur det är viktigt att begrepp för brukare speglar moderna ideal i form av t.ex. värdighet för brukargruppen. Språket skall vara färgat av en varm och tolerant människosyn, jämte sin funktionalitet som delar i ett praktiskt fackspråk. Samtidigt kan vi sluta oss till att

begreppen som beskriver målen och visionerna som vi sett i handikapplanerna inte har förändrats i samma utsträckning som begreppen för brukargruppen. Först måste vi ställa oss frågan, *hur* organisationen gör skillnad på ord och ord för att sedan ställa oss frågan varför det är så? Att endast förklara kategoriska brukarbegrepp som symboler för inomorganisatorisk nytta överensstämmer inte helt med verkligheten. Om så vore fallet skulle alla organisationer använda olika begrepp. Vi har sett i källmaterialet att Socialstyrelsens språkliga direktiv överensstämmer med begreppsanvändningen i källmaterialet från Lunds kommun. Vi måste nu vidga vår vy och se organisationen Lunds kommun i ett större sammanhang, en enhet för yttre inflytelse och påverkan.

Organisationens jakt på legitimitet

Meyer och Rowan (1977) menar att organisationer strävar efter att deras inre sociala verklighet skall anpassas efter den sociala verklighet som återfinns utanför organisationen (a.a.). Organisationen måste förhålla sig till vad som anses vara acceptabelt och legitimt, dels ifrån tvingande lagstiftning uppifrån men också utifrån normativ påverkan från andra aktörer och grupper kring organisationen. Denna påverkan och inflytelse från omgivningen kan vara mycket subtil och det kan röra sig om informella regler och värderingar som visar vad som är godtagbara handlingssätt och vad som oacceptabelt (Johansson, 2007). En brukarorganisation kan höja rösten mot orättvisor, media kan göra ett svidande avslöjande eller en framstående forskare kan kritisera en organisatorisk struktur i sin forskning.

Denna påverkan och de krav som ställs på organisationen är ofta på ytan rationella. De ställer konkreta krav på organisationen vad den måste göra för att fungera ”bättre”. När det rör sig om förändringar som till stor del består av normer och värderingar om vad som är ett bra förhållningssätt till en viss brukargrupp, hur denna grupp skall bemötas eller vilken attityd organisationen skall ha, är detta mer abstrakta krav och inte direkt rationella till sin natur. Vi kan inte förklara varför *normaliseringsprincipen* i arbetet med människor med psykisk och fysisk problematik skulle vara bäst. Det är svårt att mäta och förklara då det handlar om abstrakta värden i etik och moral, om människors lika värde och rätt till samma förutsättningar. När dessa normkrav presenteras som rationella kallar Meyer och Rowan (1977) dem för *rationaliserade myter*.

All denna *institutionella påverkan* omvandlas inom organisationen till institutionella krav som organisationen ställer på sig själv. Dessa krav behöver inte överensstämma med de *tekniska krav* som också åligger organisationen. Med tekniska krav menas de konkreta krav i

form av t.ex. ett organisatoriskt uppdrag. I en LSS-verksamhet kan detta t.ex. vara uppgiften att ge stöd och service till brukarna i verksamheten. De tekniska kraven kan alltså ses som verkligt rationella. Här kan det ske en spänning mellan de institutionella och tekniska kraven. Organisationen svarar på detta genom att frikoppla det praktiska arbetet från den formella struktur man är mån om att visa utåt (Johansson, 2007). På detta sätt kan organisationen åtnjuta legitimitet utåt mot omgivningen medan det sedvanliga arbetet fortsätter nästintill oförändrat.

Målen och åtgärderna som återfinns i handikapplanerna kan ses som de tekniska krav som kommunen format utifrån de krav ställda inför av stat och landsting. På senare tid har målen också fått en mer konkret karaktär i form av angivandet av handfasta insatser vilket vi också kan se i handikapplanerna. De har på ett sätt blivit mer tekniska, i den mening att de i varje fall skall framstå som mer tekniska och rationella istället för tagna ur luften. Denna påverkan som kommit uppifrån i form av lagstiftning och riktlinjer på nationell och regional nivå delegerar sedan kommunen till sina utförande verksamheter. Däremot har vi också sett att planerna inte endast är praktiska till sin natur även om det i målen kan förekomma väldigt konkreta insatser på området för brukargruppen.

Handikapplanerna är också visionära och idealiserande. Kommunen är mån om att sunda värderingar och human inställning gentemot brukargruppen skall få plats i planerna. Dels målen, med honnörsord som *helhetssyn*, *respekt*, *samhällsgemenskap* och *behov* utgör dessa ideal men också begreppen som används för brukarna som grupp, d.v.s. *handikappad*, *funktionshindrad*, *funktionsnedsatt* eller *individ med funktionsnedsättning*. Socialstyrelsens rekommendationer om vilka begrepp som skall användas kommer på ytan som tekniska krav – fackspråket skall vara praktiskt – samtidigt utgör dessa rekommendationer (som heller inte är tvingande) de institutionella krav som Lunds kommun som organisation normativt uppmanas införliva. Denna normativa påverkan, där motivet är ett varmt och filantropiskt fackspråk, kan komma från nationellt och internationellt håll, som i exemplet med Socialstyrelsen, LSS och FN:s standardregler men också ifrån lokalnivå där intresseorganisationer och den opinionsbildande allmänheten har inflytande även utanför den politiska sfären (Hill, 2007).

Detta kan förklara *hur* språket kring målen i handikapplanerna på det stora hela är de samma utifrån de tekniska krav som ställts på organisationen, medan de institutionella kraven i form av begrepp för brukargruppen har förändrats. I och med denna tolkning ställs vi emellertid inför ett problem. Varför förändras bara de kategoriska begreppen för brukarna men inte de honnörsord som vi också uppmärksammat i planerna och även nyss också kopplat

till den institutionella påverkan mot kommunen som organisation? Hur skiljer sig brukarbegrepp i sin karaktär från andra normativa begrepp? Begreppen i form av symboler upplevs som viktiga i arbetet, men det visar sig att det är skillnad på symboler och symboler i språket.

Hur ord blir nedsmutsade – det innehållslösa omdefinierandet

Språket i förhållande till grupper av människor och främst svaga sådana är ett mycket känsligt ämne. Minoriteter är utsatta i sin avvikelser från det normala. Efterhand som kategorisering av människor har till syfte att underlätta kommunikation, är de som jag tidigare nämnt även inskränkande. I sin enkelhet måste människan fylla i resten och detta görs genom att hon tar hjälp av sina egna förvärvade positioner och förutfattade meningar. (Börjesson & Palmblad, 2008). När kategorierna med tiden blir för starkt färgade med negativ klang behöver de bytas ut. Det kan röra sig om hur man i en tid finner ett arbetssätt som positivt för att senare finna det inhumant och omodernt. Ordet som har representerat gruppen i förhållande till det nu omoderna arbetssättet blir också nersmittat och anses också vara något fult som behöver bytas ut. Begrepp som *respekt*, *behov*, *vilja*, *frihet* är inte lika känsliga för förändring då de inte är kopplade till en grupp av människor, men begreppet *handikapp* är ett ord med spänning. När ordet blir nedsmutsat förflyttas det bakåt och ett annat ”renare” ord flyttas fram för att fylla det administrativa språkliga tomrum som uppstått. Det är min slutsats att skillnaden ligger här i, mellan brukarbegreppen och språket för mål och insatser.

Ett nytt neutralt kategoriskt begrepp måste uppfinnas eller plockas fram och sättas i förgrunden. Det är just tron om att detta nya ord skall ställa allt till rätta, vara neutralt, som är tankefelet. Kategorier kan inte vara neutrala. (a.a.). Deborah Cameron (2000) menar att vi befinner oss i en tidsålder där olika regimer i samhället står för en ny trend av *verbal hygien*.

Dessa regimer bestående av ”experter” strävar efter att reglera och kontrollera kommunikation, visa oss vad som är positivt och negativt tänkande i språket. Det skall städas i språket och kommunikation skall ständigt renoveras. (a.a.). Här är kunskapen kring språk och den legitimitet som fästs vid kunskap viktigt för att experternas argument skall få tyngd. Detta kan jämföras med hur jag använder referenser till annan kunskap i skrivandet av denna studie för att ge min argumentation legitimitet.

För att ytterligare problematisera forskningsämnet i min studie räcker inte Meyers och Rowans (1977) teorier om tekniska och institutionella krav. Deras slutsats är att det råder en spänning mellan, utifrån mina exempel, de mål och brukarkategorier, som Lunds kommun

behöver frikoppla från varandra. Även om jag funnit skillnad i förändring mellan *språket* kring mål och *språket* kring brukargruppen verkar det som att den nationella och internationella påverkan kring *arbetssätten* går hand i hand med *förhållningssätten* till brukargruppen. Det finns ingen spänning och därför inget behov för organisationen att anpassa sig för denna.

Genom organisatorisk *isomorfism* kan jag emellertid resonera om organisatorisk förändring utan underliggande behov för organisationen att minska spänning inom sig själv. Även om det inte finns några spänningar utomorganisatoriskt eller inomorganisatoriskt behöver organisationen förändras. DiMaggio och Powell (1983) följer här upp på Meyers och Rowans forskning och menar att organisationer alltid kommer att sträva efter att likna varandra. Denna process kallad *isomorfism* finns i flera utföranden. En av dessa, den *normativa isomorfismen*, beskriver hur kunskaps-trender i form av moderna positioner och perspektiv tar över organisationer. Författarna tar exemplet med nyutexaminerade tjänstemän som börjar arbeta och påverkar sin arbetsplats utifrån de normer och sociala konstruktioner som förvärvats på ett lärosäte som i egenskap av organisation genom isomorfism, i sin tur i mycket liknar andra lärosäten. Denna process bör ses som omedveten för organisationen. Vidare menar DiMaggio och Powell att organisationer är så benägna att förändra sina strukturer och arbetssätt att förändringen i sig blir mer värdefull än vad förändringen syftar till att förbättra och utveckla. Det är innovation till syfte att legitimera verksamheten gentemot de aktörer som finns runt organisationen, de värderingar och trender som florerar ute i samhället, istället för att förbättra prestanda. (a.a.). Vi kan alltså tala om en delvis innehållslös modernisering av fackspråket till förmån för organisationens anpassning bland andra organisationer.

5. Diskussion

Vi har nu kommit till studiens sista avsnitt. Efter en kort sammanfattning av mina resultat kommer jag att diskutera och problematisera kunskap, nyinstitutionell teori och vad fackspråk och dess förändring har för betydelse för socialt arbete. Sysslar de undersökta organisationerna med språkliga hårklyverier eller är utveckling av språket en viktig byggsten i ett gynnsamt socialt arbete?

5. 1. Studiens slutsatser i korthet

Jag har i denna studie bl.a. åskådliggjort hur kategoribegrepp för den undersökta brukargruppen förändras över tid. Begreppen i källmaterialet har bytts ut genom att tidigare framstående begrepp flyttas bakåt och andra begrepp lyfts fram och fått andra positioner. Det har visat sig att begreppen kan leva sida vid sida under en längre tid. Det är därför meningslöst att prata om nya och gamla begrepp som om de plötsligt poppar upp för att snabbt försvinna när ett annat begrepp ”uppfinns”. Detta besvarar min första frågeställning⁵.

Kategoribegreppen har jämförts med språket kring mål, visioner och insatser inom den undersökta organisationen som ett led i att svara på studiens andra frågeställning. I denna jämförelse har kontraster uppmärksammas. Fackspråket kring brukarbenämningar förändras i snabbare takt än språket kring mål och visioner. Hur detta sker har jag försökt förstå genom resonemang om kunskapsutveckling och organisationens sökande efter legitimitet.

Vidare som svar på både min andra och tredje frågeställning⁶ resonerar jag kring hur organisationen har ett administrativt men också symboliskt behov av språket. Språket måste kopplas till kunskap för att få tyngd och legitimitet och genom det legitimerade fackspråket åtnjuter organisationen legitimitet ifrån samhället. Det är min tolkning att organisationer vill att deras arbete skall upplevas som tidsenligt och betydelsefullt men framförallt gott. Ibland kan de krav som ställs på organisationer i och med utomorganisatorisk påverkan kollidera med varandra. Jag kan inte visa att detta är fallet för Lunds kommun som organisation endast utifrån deras handikapplaner. Däremot har jag avslutningsvis i analysen resonerat kring

---

⁵ 1. Går det att påvisa betydelskillnader i de valda begreppen och deras användning i kommunala planer för brukargruppen över tid?

⁶ 2. Uppträder skillnader mellan hur mål och insatser beskrivs respektive hur målgruppen för insatserna benämns i planerna?; 3. Hur kan språkförändring förklaras utifrån ett symboliskt organisationsperspektiv respektive forskning kring kunskap?

organisationers strävan efter att likna varandra och detta kan vara en förklaring till varför språklig förändring som handling är viktigare än vad som faktiskt förändras och vad förändringen kan generera.

Min slutsats är att språk som rör människor och framförallt svaga och utsatta grupper är, ”heta punkter” för etiska frågor, och de är på så sätt känsligare än honnörsbegrepp som används för att beskriva mål och insatser. Brukarkategorier sammankopplas med daterade förhållningssätt och arbetsmetoder. När metoderna är redo att uppdateras till förmån för nya modeller på grund av en förändrad människosyn och nya trender i samhället, är också den för tiden tillhörande brukarkategorin föråldrad och i behov av utbyte. Den har blivit synonym med det negativt färgade arbetssättet. Ett i alla fall för stunden neutralt begrepp presenteras för att språket ska hänga med i utvecklingen.

5. 3. Vart vi är på väg

I denna uppsats har jag försökt jag ställa två teman mot varandra. Är organisatorisk utveckling och främst fackspråkutveckling i människobehandlande organisationer genererade utifrån kunskapsambitioner eller kan det, som beskrivet i nyinstitutionell teori, vara en fråga om legitimering och skenutveckling av organisationer framför faktisk, reell och innehållsrik utveckling? Studien visar att det inte är så enkelt som att dela upp dessa teman i två vitt skilda poler. De hänger ihop på ett mycket intimt sätt. Sökandet efter svaret på min tredje frågeställning följer med in i diskussionen.

Det är intressant att ställa sig frågan om temat kunskap kan falla under nyinstitutionell teori. Organisationers ageranden måste legitimeras och ofta görs detta utifrån kunskap i form av forskning antingen direkt eller indirekt (Börjesson & Palmblad, 2008). Forskningen skapar tyngd antingen om det är till beslut på statlig nivå som sedan införlivas hos lokala organisationer eller om det är den lokala organisationen som direkt baserar ett agerande på till exempel en akademisk studie. På detta sätt legitimerar organisationen sitt beteende med hjälp av kunskap. Det är därför svårt att ställa kunskapsambitionen på ena sidan och legitimeringstanken på den andra. Med det förra avsnittet färskt i minnet får vi inte förglömma att det inte bara är forskning som kan legitimera ett beslut. Idéer och attityder i samhället om ökad värdighet för människor med psykisk och fysisk problematik kan bidra till ett organisatoriskt beteende, oavsett om det är forskning och/eller flitigt arbete från handikapporganisationer som ligger bakom. För att något skall bli legitimt måste det alltså ha

tyngd och forskning liksom normer och värderingar har just detta (a.a.). Det också viktigt att förstå att vilken viktig forskning som helst inte kan legitimera ett organisatoriskt beteende om det går helt tvärtemot samhälleliga värderingar. Forskningen som i så fall skulle baseras på detta kontroversiella beslut hade säkert redan fått utstå massor av kritik innan den skulle komma till användning. Universitet är också organisationer som behöver legitimera sin verksamhet (Meyer och Rowan, 1977).

Organisationer måste alltså spela ett försiktigt spel och känna av den kontext de befinner sig i. Ofta sker detta helt naturligt då organisationer består av människor som lever sina liv i samhället och delar dessa normer och värderingar. Organisationen legitimerar sig inte medvetet eller presenterar nya begrepp i fackspråket för att skapa en medveten skenutveckling som utgör mer fasad än förbättring (Meyer och Rowan, 1977; DiMaggio och Powell, 1983). Detta sker omedvetet, precis som människor i sociala sammanhang kopierar andras beteenden.

Sammanfattningsvis faller teorier om legitimitet under temat kunskap, för de är just det – kunskap. Min roll som akademiker kan också åskådliggöras utifrån tankarna ovan. Jag skriver på ett kontrakt mellan samhälle och universitet där jag som student granskar samhällets funktioner för att göra dem bättre. (Hildur, 2006). Det är sammantaget viktigt att problematisera ifall det är falsifierbart att kunskap inordnas under organisatoriska legitimitetstankar eller ifall den institutionella teoribildningen ”äter upp” alla kontrasterande idéer kring sig. Är det empirin som styr den teoretiska diskussionen eller är det teorivalet som styr empirin? Det är en svår metodologisk fråga att svara på och jag lämnar den obesvarad med endast övertygelsen om att det är viktigt att vara medveten om detta faktum när all form av institutionell teori nyttjas.

Alvesson (2006) menar att vi är på väg mot ett allt mer innehållslöst samhälle. Allt definieras utifrån vad som syns på ytan och inte det som finns under till. Språkliga förändringar i form av galopperande omtituleringar utgör enligt honom endast innehållslösa omdefinitioner i syfte att få något att verka bättre – eller *grandiosare* för att låna ett av hans egna ord – än vad det egentligen är. Detta illusionsspel menar han utgör myten av kunskapssamhället. (a.a.). När det kommer till språkets roll i denna skenutveckling kan jag endast delvis hålla med om dessa tankar.

Språket spelar en ny roll i dagens samhälle. Det är lätt att man stirrar sig blind på återkommande mönster och trender som känns skrivna i sten och att dessa, i sin repetition, alltid kommer att förbli desamma – ord som kommer och ord som går. Människan har emellertid genom vetenskapliga studier och annan kunskap börjat åskådliggöra språket. Det

får inte längre vara en passiv markör, utan är hela tiden uppe för granskning – detta är något nytt (Börjesson & Palmblad, 2008). Om språket tidigare har varit en slags måttstock för förändringar och idéer, den instans som förändrades sist och blev det synliga kvittot på abstrakta mönster i samhället spelar språket idag också en annan roll. I detta förfarande kan jag hålla med Alvesson (2006). Ett nytt sätt att förhålla sig till språket har gjort entré i kunskapssamhället men jag kan inte skriva under på att detta nya språk bara skulle vara falskt, ytligt och meningslöst.

Kommunikation, och i det här fallet kategorier är fundamentala för människors förståelse av tillvaron. Fackspråket inom människobehandlande organisationer har ett stort retoriskt värde. Vi människor är fördomsfulla och tillskriver enkla ord massor av associationer som ger orden mening. (Börjesson & Palmblad, 2008). Självklart vill människobehandlade organisationer vara måna om detta och använda ett språk som inte förknippas med något kränkande och stigmatiserande. *Spik* kommer nog alltid att heta just spik, då det är ett objekt. Människan som subjekt är något mycket känsligare och språket inom människobehandlande organisationer och socialt arbete som behöver beskriva utsatta och svaga grupper i samhället kommer alltid att behöva förändras. Likaså inom en rad andra områden för att språket bättre skall kunna överensstämja med allt runt omkring oss.

Samtidigt är det min personliga åsikt att vi inte kan gömma oss bakom en vacker beskrivning av något som är svårt och jobbigt. Vi måste vara medvetna om att språket, hur mångfacetterat det än må vara, framstår som simpelt i kontrasten till vår komplexa verklighet. Språket är bara en förenklad beskrivning av den, människans *försök* att bringa ordning i den oändligt oordnade och komplexa tillvaron. Vårt språk är bara toppen av ett isberg och att dekorera något med till synes och för stunden neutrala och mer ”värdiga” begrepp leder ingen vart egentligen. Det är naivt att tro att vi kan döpa om något varpå problemets kärna försvinner, för det gör det inte. Risken är stor att vi i all denna begreppsförvirring trampar oss ner i ett semantiskt träsk. Vad vi än väljer att kalla människor utan fungerande ben kan de fortfarande inte gå. Detta måste vi acceptera. Samtidigt kommer vi alltid ha ett behov att döpa om och framförallt omdefiniera vår verklighet Detta är enligt min egen åsikt oundvikligt. Både behovet av att förändra språket men också språkets begränsade roll i ett förändringsarbete mot visionen att ”lösa” sociala problem är två parallellt löpande element som vi alltid måste vara medvetna om.

6. Litteratur- och källförteckning

- Alvesson, Mats. 2006. *Tomhetens Triumf : Om grandiositet, illusionsnummer och nollsummespel*. Stockholm: Atlas.
- Alvesson, Mats & Kärreman, Dan. 2004. "Den språkliga vändningen inom samhällsvetenskapen : metodutmaningar och –konsekvenser". I Allwood, Carl Martin (red.). 2004. *Perspektiv på kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Berger Peter L. & Luckmann, Thomas. 1979 (sv. utg.). *Kunskapssociologi : Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Blom, Björn & Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red.). 2006. *Kunskap och socialt arbete : Om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bolman, Lee G. & Deal, Terrence E. 2005 (sv. utg.). *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva. 2008. *Strultjejer, arbetssökande och samarbetsvilliga : Kategoriseringar och samhällsmoral i socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Cameron, Deborah. 2000. *Good to talk? : Living and Working in a Communication Culture*. London: Sage.
- Denvall, Verner & Heule, Cecilia & Kristiansen, Arne. 2007. "Brukaren och Socialarbetarutbildningen". I Svensson Kerstin (red.). 2007. *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. 1983. "The iron cage revisited : institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields". I *American Sociological Review*. Nr: 48 (1983), s. 147-60.
- Fernler, Karin. 2011. "Kunskapsstyrningens praktik : kunskaper, verksamhetsrationaliteter och vikten av organisation". I Bohlin, Ingemar & Sager, Morten (red.). 2011. *Evidensens många ansikten : Evidensbaserad praktik i praktiken*. Lund: Arkiv förlag.
- Gassne, Jan. 2008. [Internetresurs]. *Salutogenes, Kasam och socionomer*. <<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOID=1025835&fileOID=1025856>>. Tillgänglig: 2011-05-31.
- Grunewald, Karl. 2008. *Från idiot till medborgare : De utvecklingsstördas historia*. Stockholm: Gothia.
- Hildur, Kalman. 2006. "Kunskap och samhälle". I Blom, Björn & Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red.). 2006. *Kunskap och socialt arbete : Om villkor, processer och användning*.

- Stockholm: Natur och Kultur.
- Hill, Michael. 2007. (sv. utg.). *Policyprocessen*. Malmö: Liber.
- Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. 2011. [Internetresurs]. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
<<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>> . Tillgänglig: 2011-05-12.
- Israel, Joachim. 1992. *Språk och kunskap*. Göteborg: Daidalos.
- Johansson, Roine. 2007. 3:e upplagan. *Vid byråkratins gränser : Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Lund: Arkiv förlag.
- Lunds kommun. 1984. *Handikapplan 1984-88 : En behovsinventering av handikappinsatser*.
Lund: Socialförvaltningen, Lunds kommun.
- Lunds kommun. 1991. *Handikapplan 1991*. Lund: Socialförvaltningen, Lunds kommun.
- Lunds kommun. 2000. *Handikapplan för Lunds kommun 2000-2002*. Lund:
Socialförvaltningen, Lunds kommun.
- Lunds kommun. 2006. *Handikapplan för 2006-2010 : med handlingsplan 2006-2007*. Lund:
Socialförvaltningen, Lunds kommun.
- Lunds kommun. 2010. *Full delaktighet för alla : Plan för delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättningar i Lunds kommun med kommunstyrelsens handlingsplan för genomförandet 2011-2012*. Lund: Socialförvaltningen, Lunds kommun.
- May, Tim. 2001 (sv. utg.). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Meyer, John W. & Rowan, Brian. 1977. "Institutionalized organizations : Formal structure as myth and ceremony". I *American Journal of Sociology*. Nr: 83 (1977), s. 340-63.
- Socialstyrelsen. 2011. *Socialstyrelsens handledning för arbete med begrepp och termer*.
Stockholm: Socialstyrelsen.
- Svenska Akademin. 2011. [Internetresurs]. *Svenska Akademiens Ordlista*.
<<http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx>>. Tillgänglig: 2011-05-12.
- Utrikesdepartementet & Socialdepartementet. 1995. (Antagen av Förenta Nationernas generalförsamling, 1993). [Internetresurs]. *FN:s standardregler*.
<http://www.handisam.se/upload/Handisams%20filer/Rapporter/FNs_standardregler%5B1%5D.pdf> Tillgänglig: 2011-05-12.